

**ПСИХОЛОГИЯ**

УДК 314.7 (575.2) (04)

**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ МИГРАНТТАРДЫН БАЛДАРЫНЫН АБАЛЫ**

*Имарбекова Жаннат Буркутовна, магистрант  
Батыралиев Адылбек, п.и.к., доцент  
Batiraliyev55@mail.ru  
Ош мамлекеттик университети,  
Ош, Кыргызстан*

**Аннотация.** Кыргызстан эгемендик алгандан бери чечилбей келаткан маселелер бир эсе айылдан шаарга агылган, бир эсе өлкөдөн тышка агылган миграциянын чоң агымдарын пайда кылды. Экөө тең кыргыз эли үчүн эң баалуу институт болгон үй-бүлөнүн туруктуулугуна жана бакубат жашоосуна мурда болуп көрбөгөндөй таасир тийгизүүдө.

Илимий макаланын негизги бөлүгү Кыргызстандагы ички жана тышкы миграциянын абалын чагылдыруу менен бирге мигранттардын балдарынын тагдырын педагогикалык өңүттө изилдөөгө багыт алат. Учурдагы зээн кейиткен окуялар, өз укугун коргой албаган, мигранттардын балдарынын айланасында болгондуктан, алардын көйгөйлөрүн чечүү заманбап маселелердин негизгилеринин бири экендигин көрсөткүбүз келди.

**Түйүндүү сөздөр:** ички миграция, тышкы миграция, мигранттардын балдары, мигранттардын балдарынын көйгөйлөрү, жумушсуздук, сот адилеттүүлүгү, зордук-зомбулукка кабылуу.

**ПОЛОЖЕНИЕ ДЕТЕЙ МИГРАНТОВ В КЫРГЫЗСТАНЕ**

*Имарбекова Жаннат Буркутовна, магистрант  
Батыралиев Адылбек, к.п.н., доцент  
Batiraliyev55@mail.ru  
Ошский государственный университет,  
Ош, Кыргызстан*

**Аннотация:** Проблемы, которые не были решены с момента обретения Кыргызстаном независимости, вызвали большие потоки миграции, иногда перетекающие из сел в города, иногда за пределы страны. Оба они оказывают беспрецедентное влияние на стабильность и благополучие семьи, которая является самым ценным институтом для кыргызов. Основная часть научной статьи направлена на выявление проблем внутренней и внешней миграции, а также педагогическое исследование судеб детей мигрантов. Мы хотим показать, что решение проблем детей мигрантов - одна из главных задач нашего времени, потому что сегодняшние драматические события в основном относятся к ним.

*Ключевые слова: внутренняя миграция, внешняя миграция, дети мигрантов, проблемы детей мигрантов, безработица, судебная юстиция, подверженность насилию.*

## SITUATION OF MIGRANTS' CHILDREN IN KYRGYZSTAN

*Imarbekova Zhannat Burkutovna, undergraduate  
Batyraliev Adylbek, Ph.D., Associate Professor  
Batiraliyev55@mail.ru  
Osh State University,  
Osh, Kyrgyzstan*

***Abstract:** Problems that have not been resolved since Kyrgyzstan gained independence have caused large migration flows, sometimes flowing from villages to cities, sometimes outside the country. Both have an unprecedented impact on the stability and well-being of the family, which is the most valuable institution for the Kyrgyz people. The main part of the scientific article is aimed at identifying the problems of internal and external migration, as well as a pedagogical study of the fate of migrant children. We want to show that solving the problems of migrant children is one of the main tasks of our time, because today's dramatic events mainly refer to them.*

***Key words:** internal migration, external migration, children of migrants, problems of children of migrants, unemployment, judicial justice, exposure to violence.*

**Киришүү.** Чындыгында, мамлекеттин эң башкы ресурсу – эл эмеспи. Алгач ички миграцияга токтоло турган болсок, бир миллионго жакын адам ички мигранттар катары жашайт. Алардын көбү негизинен Ош менен Бишкекке элет жеринен көчүп келгендер болуп эсептелет. “Ички мигранттардын балдары көчөдө жүргөн балдардын болжол менен 80%ын түзөт [3]. Бирок миграциянын бул түрү үй-бүлөнүн финансылык абалына, жаңы жерде аралашып жашап кетишине байланыштуу бир катар түйшүктөрдү пайда кылса да, анын бирдиктүүлүгүнө анча таасир этпейт.

Ал эми тышкы миграцияга жана мамлекеттин абалына көңүл бурсак, үй-бүлө институтуна көбүнчө тышкы миграция абдан оор таасир этүүдө. Өз өлкөсүндө өзү каалагандай жашоосуна шарт түзө албай, социалдык муктаждыктарын канааттандыра албай тышка агылып жаткан мигранттар арбын. Улуттук статистика комитетинин 2018-жылдагы маалыматына ылайык, “Орусияда 640 миң, Казакстанда 35 миң, Түркияда 30 миң, АКШда 15 миң, Италияда 5,5 миң, Кореяда 5 миң, Германияда 5 миң, БАЭде 3 миң, Улуу Британияда 2 миңге жакын мекендешибиз эмгектенип жүрөт” [1]. Дээрлик ар бир үчүнчү үй-бүлөнүн мүчөсү тышкы миграцияда.

**Материалды изилдөө методдору.** Тышкы мигранттардын жана алардын балдарынын жагдайын карасак, тилекке каршы, булардын ичинен эң аярлуу катмар – балдар болуп калды. Көбүнесе туугандарыныкына, тааныш-билиштериникине же интернатка ташталган мигранттардын балдары 200 миңден ашык. Чоң ата, чоң энелерине калтырылган күндө деле жашы жетип калган кишилер алардын баарын ойдогудай тартипте караганга, тиешелүү деңгээлде коргогонго алы жетпейт. “2018-2021-жылдары 17 жашка чейинки балдардын 11 пайызынын же атасы же апасы чет өлкөдө жашачу. Эмгек, миграция жана социалдык өнүгүү министрлигинин маалыматтарына ылайык, текшерүүгө алынган 192 миң үй-бүлөнүн ичинен 72 миң бала кароосуз калтырылган” [3].

Ошондой эле, кээде ата-энеден артык шарт түзүп, “COVID-19 пандемиясы аргасын түгөтүп турган учурда (ата-энеси ажырашып, 10 жаштагы баланы таштап, тышкы мигрант болуп кеткенине байланыштуу башынан көп кыйынчылык өткөргөн) 15-жаштагы келечекте ашпозчу болгусу келген Айбек өңдүү балдарга онлайн окуусу үчүн телевизор алып берип, психолог кызматын көргөзүп жатышкан Кыргызстандагы БУУнун балдар фондунда иштеген жарандардын ролу да жогору” [6].

**Жыйынтыктар жана талкуулар.** Өз ата-энесинин бүгүнкү техниканын өсүп-өнүккөн шартында тез-тез байланышка чыгып, кабар алып, сырдашып, жакшы көрөрлүгүн айтып туруусу да өтө маанилүү маселелерден экендиги талашсыз. Ошону менен бирге, экинчи ата-энеси болуп эсептелген – мугалимдер жамааты, анын ичинен: мектеп мүдүрү, тарбия иштер боюнча завуч, социалдык педагог, психолог, класс жетекчи жана башкалар. Булардын да эгер өз иштерине кайдыгер карашпаса орду абдан зор. Бирок тилекке каршы, Кыргызстандагы №2 өңдүү кээ бир мектептерде булардын бири болсо бири жок. Маянасына карабай патриоттуулук менен өз ишин туура аткарып жаткандар да аз. Андыктан мындай маселени чечүүдө мамлекеттик атка минерлер да тышта калбоосу абзел.

Миграцияга кетип жаткандар балдарын атайын интернатка таштайын десе ата-энеси экөө тең бар. Ата-энеси акча жиберип, бирок аларга сарпталбаган учурлар көп. Андан сырткары тышка чыгаарда сөзсүз бирөөнү камкорчу кылып баласын тапшырып кетиш керек. “Кыргызстанда өкмөттүн токтому менен мигранттардын балдарынын баарын каттоого ала башташты. Өткөн жылдын декабрында эле ата-энеси чет өлкөдө жүргөн 79 миң бала катталган. ЮНИСЕФ атайын форманы иштеп чыгууну баштады. Баштапкы

этаптарда муну өз эрки менен кылуу каралган. Экинчи кадам – жергиликтүү бийлик жана мектептер менен иш алып баруу. Алар ата-энелерине байланышып, баласын бирөөнүн асыроосуна берүүгө жардамдашуусу керек.

Эгерде каршы болсо, сот аркылуу милдеттендирүү жагы да каралган” [4]. Калктын зордук-зомбулукка кабылуу коркунучу жогору эң аярлуу катмары да өз укугун коргой албаган кичинекей балдар болуп турат. Сот системасынын, сот адилеттүүлүгүнүн абалын эске алганда, кылмыштардын өтө эле көп бөлүгү жазасыз калып, анын ичинен балдарга карата жасалган кылмыштарда алардын коргоочусу жок калып жатат. Көптөгөн факторлордон (аны менен катар жакырчылыктан) улам эксплуатациялоого жана катаал мамилеге кабылып келишет [3]. Ата-энеси узак убакытка таштап кеткен балдар – коркунуч алдындагы топ катары саналат. Себеби алардын көпчүлүгү каралбайт, моралдык, физикалык жактан ыдык көрөт, укуктары тебеленет. Андай муундун бир бөлүгү эмитен эле жашы жетилип, коомчулуктун маргиналдашкан бөлүгүнө айланды. Мындай психологиялык соккуга кабылган балдар менен иштөө да кыйын. Үйдө алсыз, кордолуп, зордук-зомбулукка кабылып өсүп жаткандыгына байланыштуу мектепке келгенде күчүн башкалардан чыгарат. Окууга деген кызыгуусу жоголот. Ушул катмардын ар кандай кылмыштуулукка баруу көрсөткүчү эң жогорку деңгээлде.

«Жаштар – биздин келечек» деп көп айтабыз. Бирок бели ката элек балдарга табигый шык-жөндөмүнө ылайык билим менен бутуна тургудай инвестиция кылуунун, уул-кызынын кесипти туура тандоосуна түрткү болуунун ордуна, балалыгынан тез ажыраткан, оор жумуштарды жасатып, ден соолугунан ажыраткан, жаш кыздарды чет жактарга бала багууга, улгайган карыларды кароого жөнөткөн жагдайлар да көп эле кездешүүдө. Эркек баланын, кыз баланын тарбиясына ата-бабаларыбыз сыяктуу олуттуу мамиле кылып, убакытты өткөрбөй, туура калыпка, багытка салып таалим-тарбия бербесек, ээн калганда тарбиячы болуп жаткан - эленбеген массалык маалымат каражаттарынан: туура эмес тартылган мультфильмдерден, интернет оюндарынан, кино тасмалардын да ак карасын ажыратууга көзөмөл кылуучу ата-энеси жанында болбой, жанындагысы ата-энесиндей күйүмдүү, милдетүү болбой жыйынтыгында суицид, эрте кош бойлуулук, бузулган психология, кайрымсыз муун - мына ушунун баары миграциянын кесепети.

Тарыхка көз чаптырсак согуш, ачарчылык мезгилдеринде да кыргыз элинин пейили бөксөрбөй, ыйман-уяты жукарбай меймандостугун сактап,

патриоттулугун, адамгечилигин көргөзүп жашап келишкен. Ал эми учурда “кедей байга, бай кудайга жетсем” деген динамикалуу жашоо өкүм сүргөндөй. Бакыт – акча, алтын менен, материалдык байлык менен ченелип калган сыяктуу. “Кулча иштесең, байча жашайсың” деп балдарына көп көңүл бөлө албай калган ата-энелер кээде көбүрөөк акча карматуу менен өз кемчиликтерин жапкысы келет. Мындай учурларда акчаны өз таман акы, маңдай тери менен таппаган, тыйынды туура жумшоону билбеген балдар туура эмес жолдорго түшүп, ата-энесин азапка салып кейиткен учурлар да көпкездешет. Бирок акча, материалдык байлыктан да жогору тура турган, көзү өтсө кайтып келгис адам байлык экендиги, нагыз адамдын адамдыгы – анын ички дүйнө тазалыгы, адеп-ахлагы, жан дүйнө байлыгы менен чектелип, бааланарын, жогоркудай кемчиликтер кайрадан кайталанбашы үчүн учурдагы жана келечектеги ата-энелерге түшүндүрүүбүз зарыл.

Эми биз жогортодон айтылган маселелерди чечүүнүн негизги жолдоруна кайрылсак, миграция маселесин чечүүдө эки башка мамиле бар. Биринчиси – мигранттардын барган жериндеги укуктарын коргоого шарт түзүү, экинчиси – өлкөнүн өзүндө мигранттар кетпегидей шарт түзүү. Азырынча кыргыз мамлекети жеңилрээк вариант катары биринчи жолду тандап алып, Евразия Экономикалык Биримдигине Кыргызстандын киришинин негизги жетишкендиктеринин бири катары көрсөтүп келатат. Бул бийлик үчүн ыңгайлуу, бирок эл үчүн туңгуюк жол. Анткени ал миграцияны ого бетер күчөтөт, демек мамлекеттин биринчи түзүмү болгон үй-бүлөнүн сакталып калышына жетиштүү салым кошпойт. Мындан тышкары, ал миграциянын айынан келип чыккан демографиялык маселелерди ого бетер күчөтөт.

**Корутунду.** Ошондуктан миграциядан жабыр тарткан кыргыз үй-бүлөсүн сактап калуунун негизги багыты өлкөдө тышкы миграцияга кеткендер кайрылып келгидей экономикалык жана укуктук шарттарды түзүү болууга тийиш. Биринчи ирээтте, өлкөдөгү коррупцияны азайтып, өлкөдөгү акча өлкөнүн өзүндө калышын камсыз кылууга багытталган экономикалык саясат жүргүзүү зарыл. Албетте, бул мамлекеттин бүт күч-кубатын, ал тургай түбүнөн өзгөрүшүн талап кылган, оор иш. Бирок аны жасабасак, кийинки үй-бүлөлөрдү да жоготуп алабыз.

Андыктан, биз дагы илгери үмүт менен “аракетке берекет” деп, жогорудагы кылмыштарды жоготуу максатында педагогика илимдеринин үч жолку академиги А.Э. Измайлов көзү тирүүсүндө дүйнөлүк илимий-жыйынга катышып келип, магистранттарга айткан сөзү менен жыйынтыктасак. Тактап

айтканда, Лаостогу билим министринин докладындагы - жаштардын кылмыштуулугу жокко эсе экендигинин үч негизги тарбиялоо өзгөчөлүгүнүн себебин учурдагы жаштарга, ата-энелерге, жалпы коомчулукка жеткирсек – бүгүнкү күндө өтө татаал проблемалар менен кагылышып жаткан үй-бүлөлөрдүн да жүгүн жеңилдетебиз деген ойдобуз. “Биринчиден, кенже курактагы балдар атайын диний мекемелерден таалим-тарбия алат. Экинчиден, “Балам уяттуу бол, уят өлүмдөн катуу”- деген эненин туура тарбиясы. Үчүнчүдөн, элдин жаштарга болгон күчтүү көзөмөлү” [5]. Мындай тарбиялоо маданияты биздин ата-бабаларда да кездешкен. Тарыхый шартка ылайык “элүү жылда эл жаңы” болуп өзгөргөн коомубузга үзүлгөндү улап, чачылганды жыйноо менен улуу муун жаш муунду калыптандырса, акыл тарбиясы менен руханий тарбияны айкалыштырса, балага карата ата-энелик мээрим-сүйүү, милдеттерди туура аткарса, убакыт өтөт, эртеңки күнү, анын баары, уул-кыздардан кайтат демекчибиз.

#### Адабияттар

1. Статистика / Департамент внешней миграции при Министерстве иностранных дел Кыргызской Республики [ssm.gov.kg](http://ssm.gov.kg)
2. Андриенко Е. В. Сравнительная педагогика: учебное пособие. МОиН РФ. - Новосибирск: Изд-во НГИУ, 2016. – 138 с.
3. Мигранттардын балдары / UNICEF Кыргызстан//<https://www.unisef.org>> kyrgyzstan>
4. Рыскулова Н. Миграциянын күнү: Кыргызстанда ата-энесиз балдардын мууну өсүүдө. Би-Би-Си, Бишкек, 2-апрель 2019. //<https://www.bbc.com> > kyrgyz
5. Этнопедагогика: ЖОЖдун студенттери үчүн окуу куралы. – Бишкек, 2018-ж.
6. Ата-энеси миграцияга кеткен баланын ашпоз болуу кыялы. “ЮНИСЕФ” Кыргызстан, Пресс-релиз. – Бишкек. - 17-декабрь, 2020-ж.